

## ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σ. Γκλαβάς  
Αναπληρωτής Πρόεδρος του Π.Ι.  
Πρόεδρος του Τμήματος Ε.Τ.Ε.Τ.

Όταν ο Σωκράτης ρώτησε τον Πρωταγόρα —στον ομώνυμο πλατωνικό διάλογο— ποιο είναι το περιεχόμενο της διδασκαλίας του, πήρε την απάντηση: *τὸ δὲ μάθημά ἐστιν εὐβουλία περὶ τῶν οἰκείων, ὅπως ἂν ἄριστα τὴν αὐτοῦ οἰκίαν διοικοῖ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατώτατος ἂν εἴη καὶ πράττειν καὶ λέγειν* (Πλάτ. *Πρωταγ.* 318e.5-319a.2). Στόχος της διδασκαλίας του Πρωταγόρα ήταν να καταστήσει τον νέο ικανό στο «πράττειν» και στο «λέγειν». Και δικαιολογημένα, αφού ο άνθρωπος έχει μόνο δύο τρόπους εκφράσεως, τον λόγο και τη δράση. Συνεπώς, η ολοκλήρωση του ανθρώπου συναρτάται με την καλλιέργεια αυτών των δύο δυνατοτήτων.

Οι πράξεις μας είναι η πραγματοποίηση, η υλική υπόσταση του «λόγου», με την αρχαία του διττή σημασία (=ενδιάθετος λόγος, σκέψη αφενός και ομιλία αφετέρου). Προηγείται ο λόγος και έπεται η πράξη, όπως εύστοχα επισημαίνεται στον *Επιτάφιο του Περικλέους*: *οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδασχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν* (Θουκ. 2.40.2).

Την αξία και τη δύναμη του λόγου υπογραμμίζει εμφατικά ο Γοργίας: *λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν, ὃς σμικροτάτῳ σώματι καὶ ἀφανεστάτῳ θειότατα ἔργα ἀποτελεῖ· δύναται γὰρ καὶ φόβον παῦσαι καὶ λύπην*

*ἀφελεῖν καὶ χαρὰν ἐνεργάσασθαι καὶ ἔλεον ἐπανεξῆσαι* (Γοργ. ἀπόσπ. 11.8 Diels-Kranz).

**Αλλά και στον Ερωτόκριτο διαβάζουμε: *Απ' ὅ,τι κάλλη ἔχει ἄνθρωπος, τα λόγια ἔχουν τη χάρη / να κάμουνσι κάθε καρδιά παρηγοριά να πάρει /κι ὅπου κατέχει να μιλεῖ με γνώση και με τρόπο / κάνει και κλαῖσι και γελούν τα μάτια των ανθρώπω*** (Α' 887-890). Από τα παραπάνω αντιλαμβάνομαστε ποια είναι η αξία του λόγου και ως εκ τούτου η σημασία της γλωσσικής παιδείας σε διαχρονικό επίπεδο.

Η γλώσσα είναι μία από τις μεγαλύτερες κατακτήσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, αφού χάρη σ' αυτή ο άνθρωπος ανέπτυξε τον λόγο που αποτελεί τη βάση του πολιτισμού.

Τα ὅρια του κόσμου μου είναι τα ὅρια της γλώσσας μου, κατά τον Wittgenstein. Αυτό σημαίνει, γνωρίζω τον κόσμο όσο μου επιτρέπουν οι γλωσσικές μου ικανότητες: επικοινωνώ με τον κόσμο και τα πράγματα στον βαθμό που ἔχω τις γλωσσικές προϋποθέσεις. Οι δυνατότητες της διάνοιας του ανθρώπου εξαρτώνται από το επίπεδο της γλώσσας που είναι σε θέση να μεταχειρίζεται. Γιατί ο άνθρωπος του οποίου οι γλωσσικές δυνατότητες είναι περιορισμένες δεν μπορεί ούτε να εκφράσει αυτό που σκέπτεται ούτε να σκεφθεί ολοκληρωμένα. Αναγκαστικά, βρίσκεται εγκλωβισμένος μέσα σε ένα στενό και ασφυκτικό γλωσσικό πλαίσιο που δεν του δίνει τη δυνατότητα να σκεφθεί ολόπλευρα και σε βάθος. Η απαιτητική, ποιοτική και αποτελεσματική επικοινωνία είναι ζήτημα που σχετίζεται με τη γλωσσική υποδομή του καθενός. Η γλωσσική καλλιέργεια υπηρετεί και στηρίζει άμεσα και αποτελεσματικά την ανάπτυξη της σκέψης και των πνευματικών δεξιοτήτων του ανθρώπου, ενώ «η σκέψη η απογυμνωμένη σε γνώση γίνεται ουδέτερη και χρησιμοποιείται ως απλό προσόν στις ειδικές αγορές εργασίας αυξάνοντας την εμπορική αξία της προσωπικότητας»<sup>1</sup>

Η πνευματική απελευθέρωση του ατόμου, συνεπώς, σχετίζεται άμεσα με τις γλωσσικές δεξιότητες που ἔχει αναπτύξει, ενώ το γλωσσικό υπόβαθρο του καθενός, ατόμου ή λαού, σηματοδοτεί την πνευματική του εμβέλεια. «Οι γλώσσες», επισημαίνει ο καθηγητής Χρίστος Τσολάκης (1995), «είναι τα μπόγια των λαών. Ψηλώνουν με το ψήλωμα και συρρικνώνονται με τη συρρίκνωση των σκέψεων και των πολιτισμών των ανθρώπων. Δεν είναι δυνατόν οι πολιτισμοί και οι σκέψεις να προάγονται και οι γλώσσες να φθίνουν. Αυτό και το αντίστροφο του αποκλείονται. Στην τεχνολογία οι λαοί, στην τεχνολογία και οι γλώσσες, στην ποίηση οι λαοί, στην ποίηση και οι γλώσσες».

---

<sup>1</sup> Χορκχάιμερ, Μ., Αντόρνο, Τ. 1986, *Διαλεκτική του διαφωτισμού* (μτφρ. Ζ. Ζαρίκας), Αθήνα, Ύψιλον, σ. 226.

Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να μιλήσει κανείς για παιδεία και εκπαίδευση χωρίς να αναφερθεί στη γλώσσα, που είναι φορέας μορφωτικών αγαθών και στην οποία στηρίζεται το εκπαιδευτικό σύστημα. Το επίπεδο της γλωσσικής καλλιέργειας επηρεάζει κατ' ανάγκη το επίπεδο της παιδείας και της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι οι δύο αυτές μορφωτικές διαδικασίες στηρίζονται κατά βάση στον διάλογο, και ο διάλογος στον λόγο, η ποιότητα του οποίου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη γλωσσική κατάρτιση του καθενός. Αφού, λοιπόν, από τη γλώσσα εξαρτάται η παιδεία και η εκπαίδευση και αφού η παιδεία είναι ένα κοινωνικό αγαθό και ταυτόχρονα δικαίωμα του πολίτη, εξυπακούεται ότι η γλωσσική καλλιέργεια είναι κοινωνικό αγαθό, όρος απαραίτητος τόσο για την πολιτική, κοινωνική, ηθική, αισθητική διαπαιδαγώγηση του πολίτη όσο και για την επιστημονική και επαγγελματική του κατάρτιση.

Γι' αυτό, το εκπαιδευτικό σύστημα, σε όλες του τις βαθμίδες, θα πρέπει να προτάσσει μεταξύ των βασικών του στόχων την εξασφάλιση των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων των μαθητών. Αν ο μαθητής δεν έχει γλωσσική αυτάρκεια, δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε εκπαιδευτικές διαδικασίες σύνθετες, ώστε να συμμετέχει ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία και να αναπτύξει την κρίση του, που είναι το ζητούμενο. Μέχρι να αποκτήσει γλωσσική, και ως εκ τούτου διανοητική, αυτάρκεια, θα εξαρτάται από την αποστήθιση, που δυστυχώς τις τελευταίες δεκαετίες έχει αποβεί η μάλιστα του εκπαιδευτικού μας συστήματος και η οποία ενισχύεται σταθερά και από το εξεταστικό μας σύστημα.

Επομένως, η γλώσσα είναι δύναμη παιδευτική, αν καλλιεργείται σωστά και μεθοδικά στη σχολική πράξη. Γιατί γυμνάζει τη σκέψη, διαμορφώνει το πνεύμα και το φρόνημα, καλλιεργεί το συναίσθημα, αποδεσμεύει τις δυνάμεις της ψυχής, μας φέρνει σε επαφή με την επιστήμη, την τέχνη, την πολιτισμική μας κληρονομιά, με τον άνθρωπο του χθες και τον άνθρωπο του σήμερα, βοηθά τον νέο να δώσει μορφή στις ιδέες και στα οράματά του. Χωρίς υψηλή γλωσσική παιδεία ο νους ατροφεί και περνά στην κατάσταση της πνευματικής υπανάπτυξης. Αν τα σχολικά προγράμματα δεν δώσουν προτεραιότητα στη διδασκαλία της γλώσσας, τότε σίγουρα η παιδεία μας θα είναι ελλειμματική, αδύναμη να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες. Σκεπτόμαστε με λέξεις, επικοινωνούμε με αυτές, υπάρχουμε με άλλα λόγια χάρη σ' αυτές (**cogito, ergo sum**) συνεπώς, όσο καλύτερα είμαστε ασκημένοι στη χρήση της γλώσσας, τόσο αποδοτικότερα την χρησιμοποιούμε· η ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων και της γλωσσικής ετοιμότητας προϋποθέτει γλωσσικά βιώματα που τα παρέχει η γλωσσική κοινότητα αλλά, κυρίως, η σωστή διδασκαλία και άσκηση.

Εκτός αυτού, πρέπει να προσθέσουμε ότι η γλώσσα είναι το μέσο μετάδοσης γνώσεων, ιδεών και συμπεριφορών. Δεν είναι δυνατή η διδασκαλία και η μάθηση στο σχολείο χωρίς τη γλώσσα. Επομένως, όσο πιο ευρύς είναι ο γλωσσικός κώδικας του μαθητή, τόσο πιο εύκολα συμμετέχει στη μαθησιακή διαδικασία. Οι μαθησιακές δυσκολίες και η σχολική αποτυχία οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην ανεπαρκή γλωσσική παιδεία των μαθητών, αφού ούτε να κατανοήσουν σε βάθος μπορούν κάτι που ακούνε ούτε και να το αποδώσουν λεκτικά. Από τον τρόπο που μεταχειρίζονται τη γλώσσα εξαρτάται, κυρίως, η σχολική επίδοση και η απόδοσή τους σε όλα τα μαθήματα, αφού η πρόσληψη της γνώσης έχει άμεση σχέση με τις γλωσσικές τους δυνατότητες, στις οποίες οφείλεται εν πολλοίς η αντιληπτική ικανότητα και η δεκτικότητά τους.

Και εδώ ο ρόλος του σχολείου στην καλλιέργεια της γλωσσικής παιδείας δεν πρέπει να αγνοηθεί. Μέσα από όλα τα διδασκόμενα μαθήματα ο μαθητής θα μάθει να προσεγγίζει διάφορες πλευρές της γλώσσας: Τη γλώσσα λ.χ. των Μαθηματικών, της Φυσικής, της Χημείας, της Ιστορίας, της Κοινωνιολογίας, της Λογοτεχνίας, της Ψυχολογίας, της Βιολογίας κ.λπ. Έτσι, μέσα στο σχολείο διευρύνεται ο γλωσσικός κώδικας του μαθητή, ώστε να μπορεί να εκφράζεται και να κατανοεί με μεγαλύτερη άνεση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η γλώσσα παύει να είναι εμπόδιο κατά τη μαθησιακή διαδικασία και γίνεται μέσον μάθησης που οδηγεί σε μια εκπαίδευση με αξιώσεις και ευοίωνες προοπτικές.

Η σωστή γλωσσική παιδεία που θα προσφέρει το σχολείο εγγυάται και τη διαφύλαξη της γλωσσικής μας ταυτότητας και κληρονομιάς. Οι γλώσσες, όπως είναι γνωστό, φθείρονται και απειλούνται. Ας μην ξεχνούμε πως 5.000 περίπου διάλεκτοι εξαφανίστηκαν κατά τη διάρκεια του 20<sup>ου</sup> αιώνα λόγω της αποικιοκρατίας. Ο κίνδυνος αυτός είναι ορατός ιδιαίτερα σήμερα εξαιτίας της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας που απειλεί τις λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες. Εκτός αυτού, υπάρχει ακόμη ένας κίνδυνος που δημιουργείται με την κακομεταχείριση και στρέβλωση των λέξεων, γεγονός που συμβαίνει, όταν οι ποικιλώνυμες εξουσίες, μικρές ή μεγάλες, θέλουν να υπηρετήσουν ανομολόγητες σκοπιμότητες ή να προπαγανδίσουν. Ας θυμηθούμε εδώ τα κεφάλαια του Γ' Βιβλίου της Ιστορίας του Θουκυδίδη, όπου παρουσιάζεται η παθολογία του πολέμου και μεταξύ άλλων αναφέρεται και η συνειδητή στρέβλωση και κακοποίηση της γλώσσας: *και την είωθυϊαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαίῳσει.* (Θουκ. 3.82.4) (= και τη συνηθισμένη σημασία των λέξεων την άλλαξαν για να δικαιολογήσουν τα έργα τους.). Η γλωσσική παιδεία είναι αυτή που θα προσφέρει τις κατάλληλες αντιστάσεις για την προστασία της γλώσσας αλλά και της Δημοκρατίας.

Με τη γλώσσα ενός λαού συνυφαίνονται και οι αξίες στις οποίες στηρίζεται ο πολιτισμός του. Σήμερα που ο οικονομικός ανταγωνισμός απογυμνώνει την ψυχή του ανθρώπου από τις ανώτερες αξίες, προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη «να αναζητήσουμε τον άνθρωπο όπου κι αν βρίσκεται» κατά πως λέει ο Σεφέρης (2003). Μια ιδεολογία κοινών αξιών που συγκροτούν την πολιτισμική και πολιτιστική παράδοση και που αποβλέπουν στη διαμόρφωση ενός ηθικού χαρακτήρα και μιας πνευματικά ολοκληρωμένης προσωπικότητας.

Επομένως, η γλωσσική μας παιδεία συνυφαίνεται με την ανθρωπιστική μας παιδεία. Μέσα από τη διδασκαλία της γλώσσας διδάσκουμε και έναν κώδικα αξιών που στήριζαν και στηρίζουν τον πολιτισμό μας, αφού η διδασκαλία της γλώσσας μάς φέρνει σε επαφή με κείμενα διαχρονικά, που αποτελούν τη βάση του σημερινού πολιτισμού. Άρα, τα προγράμματα σπουδών δεν πρέπει να αγνοούν τις βασικές αυτές αλήθειες.

Μάλιστα, ένα από τα φλέγοντα ζητήματα της σύγχρονης εκπαίδευσης είναι εκείνο που σχετίζεται με την αναζήτηση και εύρεση της χρυσής τομής, που θα επιτρέπει την ανταπόκριση του αναλυτικού προγράμματος αφενός στις απαιτήσεις μιας ολοένα μεταβαλλόμενης και ποικιλόμορφης ως προς την πολιτισμική της φυσιογνωμία κοινωνίας και αφετέρου στην ανάγκη για παράλληλη ενίσχυση της ταυτότητας -πολιτισμικής και γλωσσικής.

Χρειαζόμαστε προγράμματα σπουδών που θα καλλιεργούν τη δημοκρατική συνείδηση και την κοινωνική ευθύνη, τον σεβασμό των δικαιωμάτων του άλλου, την πίστη στην ειρήνη και τη συνεργασία, το δικαίωμα στη διαφωνία, τον σεβασμό της πολυφωνίας, την εμπέδωση των αξιών, την απαλλαγή από επικίνδυνους -ισμούς (εθνικισμό, ρατσισμό κ.τ.ά), από ιδεοληψίες και προκαταλήψεις<sup>1</sup>. Χρειαζόμαστε προγράμματα που θα ενισχύουν τον υγιή ανταγωνισμό και τη δημιουργική άμιλλα και, πάνω απ' όλα, την πίστη στην ελευθερία και στα δικαιώματα του ατόμου και των λαών. Προγράμματα που θα κεντρίζουν το πνεύμα και τον λόγο και θα πλουτίζουν τη φαντασία, θα στοχεύουν στην ενδυνάμωση της γλωσσικής παιδείας.

Επίσης, προγράμματα σπουδών που θα στηρίζονται στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, στον σεβασμό της υπαρκτής ετερότητας, στον πολιτισμικό εμπλουτισμό μέσω πολιτισμικών ανταλλαγών, στον σεβασμό και στην αποδοχή του μορφωτικού κεφαλαίου που φέρουν μαζί τους οι αλλοδαποί μαθητές, ανεξάρτητα από κοινωνική, φυλετική ή εθνοτική προέλευση.

Η ενίσχυση της εθνικής και γλωσσικής ταυτότητας, όχι μόνον δεν αναιρεί αλλά εν τέλει προάγει τον παιδαγωγικό στόχο του σεβασμού της ετερότητας

---

<sup>1</sup> Μπαμπινιώτης Γ. 1994, *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα – Εκτιμήσεις και Προτάσεις*, Αθήνα, Gutenberg, σσ. 50-51

και μάλιστα υπηρετεί τη βασική παιδαγωγική αρχή της ασφάλειας που θα επιτρέπει στον σύγχρονο νέο να μην αισθάνεται ως *κάλαμος υπό ανέμους σαλευόμενος* –όπως λέει ο εκκλησιαστικός μελωδός– μέσα σε έναν κόσμο ρευστό και άγνωστο που εν πολλοίς μάχεται τη συλλογική μνήμη.

Η προβολή μάλιστα των ποιοτικών στοιχείων της βαθύτατα ανθρωπιστικής ελληνικής παράδοσης, αρχαίας και νέας, η οποία αντιμετώπιζε πάντοτε με δεκτικότητα, προσαρμοστικότητα και διάθεση αφομοιωτική το διαφορετικό, αποτελεί εγγύηση για την αρμονική συνύπαρξη όλων των μαθητών ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης, τη γλώσσα ή το θρήσκευμά τους.

Η ανάδειξη της διαχρονικότητας και της ποιότητας της ελληνικής γλωσσικής παράδοσης δεν οδηγεί, όπως κάποιιοι ισχυρίζονται, σε περιχαράκωση μέσα σε στενά εθνικά πλαίσια, αλλά σε διεύρυνση των πνευματικών οριζώντων των μαθητών, δεδομένου ότι η ελληνική γλώσσα με το ιστορικό βάθος και τον πλούτο της είναι στην πραγματικότητα μια γλώσσα οικουμενική με έντονη παρουσία στη διεθνή ορολογία των τεχνών, των επιστημών και πρόσφατα της σύγχρονης τεχνολογίας.

Η ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας μπορεί να αποτελέσει ενοποιητικό στοιχείο, στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, πολύ ισχυρότερο και πολύ πειστικότερο από γενικόλογες επιταγές προς τους μαθητές για σεβασμό προς την ετερότητα, οι οποίες εξαντλούνται κάποτε στο πλαίσιο αυτού που θα ονομάζαμε σήμερα «πολιτικώς ορθόν». Εξάλλου το σύγχρονο εκπαιδευτικό αίτημα για κατάκτηση συλλογικότητας (πνεύματος συνεργασίας και αλληλοκατανόησης) υπηρετείται με ασφαλή τρόπο από τις ανθρωπιστικές αξίες του συνειδητού σεβασμού του άλλου και προσεγγίζεται αποτελεσματικότερα μέσα από την ιστορική και γλωσσική μνήμη.

Υπάρχουν πολλοί, ακόμη και σήμερα, που έχοντας παραδοθεί άνευ όρων στο πνεύμα ενός άκριτου εκσυγχρονισμού, διαπράττουν το λάθος να υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση για να ανταποκριθεί στα αιτήματα των καιρών οφείλει να απομακρυνθεί από το βαρύ ιστορικό της φορτίο, να απαλλαγεί, δηλαδή από τις μεγάλες πέτρες, όπως θα έλεγε ποιητικά ο Σεφέρης, να απομακρυνθεί από τα κλασικά γράμματα και να υποταχθεί στις επιταγές ενός μονόπλευρου τεχνοκρατικού προσανατολισμού που δήθεν αποτελεί τη μοναδική εγγύηση προόδου.

Πρόκειται για την αντίληψη η οποία στη θέση της γνώσης τοποθετεί την πληροφόρηση, στη θέση του δασκάλου τον εκπαιδευτή, στη θέση της παιδείας την κατάρτιση. Η ίδια αυτή αντίληψη αποστρέφεται τη μνήμη και τις ποιότητες που αυτή απέσταξε από τον χρόνο και ευαγγελίζεται στο επίπεδο των γλωσσικών της επιλογών μια συγχρονία που μετατρέπει τη γλώσσα από εργαλείο μαγείας και φορέα ηθικών αξιών, όπως θα δούμε παρακάτω να λέει ο Ελύτης, σε ένα ομογενοποιημένο ψυχρό και άχρωμο όργανο επικοινωνίας.

Εξάλλου, το ιδανικό της παιδείας που αναδύεται ήδη μέσα από το ιλιαδικό έπος συνοψιζόμενο στα σοφά λόγια του Φοίνικα, του γηραιού διδασκάλου του Αχιλλέως *διδασκόμεναι τάδε πάντα, μύθων τε ρητήρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων* (Ομ. Ιλ., 9.442-443) διατηρεί την αντοχή του στον χρόνο καθώς ανταποκρίνεται σε ένα εκπαιδευτικό αίτημα οικουμενικό: τη δημιουργία ενεργών πολιτών που θα μπορούν έργω και λόγω να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου. Έτσι ο λόγος του ποιητή που *τὴν Ελλάδα πᾶσαν πεπαίδευκε*<sup>1</sup> διατηρεί ακέραιη σήμερα την παιδευτική του αξία και νωπή την εκφραστική του δύναμη. Θα πρέπει, νομίζω, ιδιαιτέρως να προσεχθεί ότι στην παραπάνω ρήση του Ομήρου η έμφαση αποδίδεται σε μια σχέση με τη γλώσσα δυναμική και δημιουργική, σε μια ουσιαστική δηλαδή γλωσσική καλλιέργεια, η οποία δεν υποβιβάζει τη γλώσσα σ' ένα επικοινωνιακό εργαλείο καθημερινής χρήσης αλλά την αντιμετωπίζει ως την ποιότητα εκείνη που συνιστά θεμελιώδη προϋπόθεση για την εκπλήρωση του ιδανικού της αριστείας.

Η διαφύλαξη της γλωσσικής μας παράδοσης σήμερα και η ανάδειξη της ομορφιάς και του πλούτου της, η μύηση των μαθητών μας στα μυστικά της γοητείας και της εκφραστικής της δύναμης όχι μόνο δεν συνιστά συντηρητική στροφή της εκπαίδευσης, αλλά αποτελεί μια κατ' ουσίαν δημοκρατική εκπαιδευτική πρόταση προσφοράς στο σύνολο των παιδιών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία, προσφοράς ενός μορφωτικού αγαθού του οποίου η αξία υπερβαίνει τα εθνικά όρια. Εξ άλλου οφείλουμε σήμερα να λάβουμε υπόψη ότι η ορθή χρήση της τεχνολογίας προϋποθέτει την ενθάρρυνση ενός **πολιτισμού της γραφής** που θα επιτρέπει στους νέους να κινούνται στις λεωφόρους του διαδικτύου **όχι ως κερηνότες επισκέπτες, αλλά ως σκεπτόμενα άτομα** ικανά να διατυπώνουν γραπτώς στο βήμα της παγκόσμιας αγοράς –χρησιμοποιούμε τη λέξη με την αρχαιοελληνική της σημασία– την άποψή τους για τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου.

Και είναι γεγονός ότι οι ανθρωπιστικές σπουδές, δηλ. η σπουδή του ανθρώπου στην καθολικότητα της ιστορικής ύπαρξής του «είναι οι μόνες που αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο ως ελεύθερο δρώντα και μόνο αυτές είναι ικανές να προτείνουν στην ανθρωπότητα πρότυπα για μια ζωή με νόημα». Και αυτό γιατί μόνο «η κλασική παιδεία δεν μπορεί να διαμορφώσει θεατές χω-

---

<sup>1</sup> Πρόκειται για παροιμιώδη –ήδη κατά την αρχαιότητα– έκφραση, όπως μαρτυρεί και ο Πλάτων στην Πολιτεία: «λέγουσιν ως την Ελλάδα πεπαίδευκεν ούτος ο ποιητής». Πλ. Πολ., 606,2-3

ρίς πνευματικά ενδιαφέροντα ή καταναλωτές διατεθειμένους να συνεργαστούν με κάθε τρόπο για τη γοητευτική βασιλεία του εμπορεύματος»<sup>1</sup>.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο πρακτικισμός και η ωφέλιμοθηρία που χαρακτήριζε το πνεύμα της αμερικάνικης εκπαίδευσης τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, σε συνδυασμό με τον επαγγελματισμό και την επικρατήσασα εκπαιδευτική «φιλοσοφία» ότι το σχολείο πρέπει να συνδέεται άμεσα με την παραγωγή και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας οδήγησαν σε αδιέξοδα το όλο εκπαιδευτικό σύστημα της υπερδύναμης (έρευνα το 1990 έδειξε ότι 17χρονα παιδιά δεν μπορούσαν να διαβάσουν καλά και να καταλάβουν το κύριο άρθρο μιας εφημερίδας). Τόσο ο Th. Sizer όσο και ο καθηγητής Henry Giroux<sup>2</sup> (ειδικός σε θέματα εκπαιδευτικής ηγεσίας και εκπαιδευτικού σχεδιασμού) ήσαν απόλυτοι στην ανάγκη αλλαγής αυτής της κατεύθυνσης του αμερικανικού σχολείου και στη στροφή του προς μια γενικότερη, πιο θεωρητική και ανθρωπιστική, παιδεία.

Κατά τον Th. Sizer, η γενική θεωρητική κατάρτιση [τα λεγόμενα «academics», δηλαδή γλώσσα και ανθρωπιστική μόρφωση, γνώση μαθηματικών κλπ.] πρέπει να είναι κύρια σπουδή για όλους τους μαθητές. Δεν πρέπει να υπάρχει μαθητής που να τελειώνει το σχολείο με καθαρώς επαγγελματική μόρφωση. Η πνευματική κατάρτιση [intellectual education] είναι δικαίωμα και ανάγκη όλων των πολιτών<sup>3</sup>.

Επομένως, και με τις σημερινές ραγδαίες εξελίξεις και αναθεωρήσεις στον τομέα των γνώσεων, ένα είναι βέβαιο: ότι η εκπαίδευση πρέπει να εφοδιάζει τους νέους με γνώσεις και πνευματική καλλιέργεια, που να τους εξασφαλίζουν τη δυνατότητα μιας ευέλικτης προσαρμογής στη γνωστική και επαγγελματική τους κατάρτιση, και μιας γνήσιας δημιουργικότητας στη σκέψη τους, παρά να επιμένει σε άκαμπτα γνωστικά πρότυπα ή πνευματικά και ιδεολογικά δόγματα<sup>4</sup>.

Βασικός στόχος της εκπαίδευσης είναι να διδάξει τους μαθητές πώς να χρησιμοποιούν το μυαλό τους λέει ο Sizer. Οι εξειδικευμένες και πρακτικές γνώσεις που παρέχουν τα σχολεία δεν πρέπει να είναι εις βάρος της καλλιέργειας της νοητικής δυνάμεως των μαθητών. Χωρίς να ακυρώνουμε τη μεγάλη σημασία της επαγγελματικής-τεχνικής εκπαίδευσης σε επίπεδο δευτεροβάθμιου σχολείου, αίτημα των καιρών είναι το σχολείο της πνευματικής καλλιέργειας, της ου-

---

<sup>1</sup> Μισιά, Ζ.Κ. 2002, *Η εκπαίδευση της αμάθειας* (μτφρ. Α. Ελεφάντη), Αθήνα, Βιβλιόραμα, σ. 29.

<sup>2</sup> Giroux A. H., *Education Reform in the Age of George Bush: Rethinking the Reform of the Past Decade*, Education Digest, Okt. 1989, σσ. 3-6.

<sup>3</sup> Sizer Th. *Lessons from the Trenches*, U.S. News and Word Report, Febr. 1990, σσ. 50-53

<sup>4</sup> Μπαμπινιώτης Γ., ό.π., σσ. 34-35



## σιαστικής γνώσης και της ανθρωπιστικής - δημοκρατικής αγωγής των μαθητών.

Και όμως πολλά από αυτά τα σύγχρονα εκπαιδευτικά αιτήματα, τα είχε ήδη η ανθρωπιστική παιδεία κατακτήσει.

Χίλιες φωνές σήμερα συνηγορούν υπέρ της επικαιρότητας της σωκρατικής αρετής αναγνωρίζοντας ότι το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να αναλάβει ενεργό ρόλο στην ηθική και πολιτική αγωγή και σε ζητήματα συμπεριφοράς των μαθητών, συμπληρώνοντας τον ρόλο της οικογένειας. Μαζί με άλλα θεσμικά όργανα πρέπει να συμβάλει στην προβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην ανάπτυξη δημοκρατικής συμπεριφοράς και στην αναγνώριση των ανθρωπιστικών αξιών που έχουν σήμερα καταστεί αναγκαίες περισσότερο παρά ποτέ άλλοτε: δηλ. τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, την κατανόηση, τον διάλογο, τη συμπαράσταση και την αμοιβαία υποστήριξη.

Ο Περικλέους Επιτάφιος του Θουκυδίδη δεν προσφέρει μόνο ένα μοναδικό μάθημα δημοκρατίας αλλά και ένα πρότυπο μιας κοινωνίας ανοικτής που δέχεται στους κόλπους της τον άλλον χωρίς καχυποψία και ξενοφοβικά αισθήματα:

*τήν τε γὰρ πόλιν κοινήν παρέχομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξηνηλασίαις ἀπείργομέν τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολλῶν ἰδὼν ὠφελῆθῃ, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν και ἀπάταις ἢ τῶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ* (Θουκ. 2.39.1).

Δηλαδή, «και η πόλη μας είναι ανοικτή για όλους, κανένα δε δεν εμποδίζουμε με ξηνηλασίες από τις δημόσιες ακροάσεις ή τα θεάματα ούτε πιστεύουμε ότι αν δεν τα κρατήσουμε μυστικά και τα δουν οι εχθροί μας θα ωφεληθούν με οποιοδήποτε τρόπο, γιατί δεν στηριζόμαστε στις πολεμικές προπαρασκευές και στα στρατηγικά σχέδια, αλλά στην ευψυχία μας που αναδεικνύεται μέσα από τα έργα μας<sup>1</sup>.»

Είναι φανερό πως ο Επιτάφιος προσφέρει συν τοις άλλοις και ένα πολύτιμο δίδαγμα με επικαιρικό χαρακτήρα: για να σεβαστείς τον άλλον, τον ξένο, τον διαφορετικό, είναι ανάγκη να εκτιμήσεις πρώτα τον εαυτό σου. Και είναι αλήθεια πως τα ξενοφοβικά αισθήματα και τα απάνθρωπα ρατσιστικά φαινόμενα ανθούν πάνω στο έδαφος της ανασφάλειας που γεννά η απουσία πολιτικής συνείδησης και ουσιαστικής δημοκρατικής παιδείας.

Στο σημείο αυτό θα άξιζε να θυμηθούμε το μέγιστον μάθημα δημοκρατικής αυτάρκειας που παρέχει το περίφημο *Χρώμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση τούς των πέλας νόμους...* (Θουκ. 2.37.1) στη θαυμάσια μετάφραση του Ελευ-

---

<sup>1</sup> Μετάφραση Σ. Γκλαβά.

θερίου Βενιζέλου (να είναι τυχαίο άραγε ότι ο Θουκυδίδης γονιμοποίησε τη σκέψη ενός από τους μεγαλύτερους πολιτικούς της νεότερης Ελλάδας;)

«37. "Ζώμεν τῶντι ὑπὸ πολίτευμα, το οποίον δεν ἐπιζητεῖ ν' ἀντιγράφη τοὺς νόμους τῶν ἄλλων, ἀλλ' εἴμεθα ἡμεῖς μᾶλλον ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους παρά μιμηταὶ αὐτῶν. Καὶ καλεῖται μὲν τὸ πολίτευμά μας δημοκρατία, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους εὐρίσκεται ὄχι εἰς χεῖρας τῶν ὀλίγων, ἀλλὰ τῶν πολλῶν. Ἀλλὰ δια μὲν τῶν νόμων ἀσφαλίζεται εἰς ὅλους ἰσότης δικαιοσύνης δια τὰ ἰδιωτικὰ τῶν συμφέροντα, ἐνῶ ὑπὸ τὴν ἔποσιν τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως, ἕκαστος πολίτης προτιμάται εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, ὄχι διότι ἀνήκει εἰς ὠρισμένην κοινωνικὴν τάξιν, ἀλλὰ δια τὴν προσωπικὴν τοῦ ἀξίαν, ἐφόσον διακρίνεται εἰς κάποιον κλάδον. Οὔτε, ἐξ ἄλλου, ἐκεῖνος που εἶναι πτωχός, ἡμπορεῖ ὁμῶς νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν, εὐρίσκει ἐμπόδιον εἰς τούτο, ἐνεκα τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀφανείας. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸν δημόσιόν μας βίον πολιτευόμεθα μὲ πνεῦμα ἐλευθέριον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀναμεταξύ μας καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν εἴμεθα ἐλεύθεροι καχυποψίας, διότι δεν ἀγανακτοῦμεν ἐναντίον τῶν ἄλλων δι' ὅσα πράττουν χάριν τῆς ευχαριστήσεώς των, οὔτε προσλαμβάνομεν ἀπέναντί των φυσιογνωμίαν σκυθρωπῆς ἀποδοκιμασίας, ἡ ὁποία δεν ζημιώνει ἀληθῶς, πληγώνει ὁμῶς. Ἀλλ' ἐνῶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς μας σχέσεις ἀποφεύγομεν νὰ φαινώμεθα δυσάρεστοι, εἰς τὸν δημόσιόν μας βίον ἀποφεύγομεν τὴν παρανομίαν, ἀπὸ εὐλάβειαν προ πάντων πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῶν ἐκάστοτε ἀρχόντων καὶ τῶν νόμων, ἐκείνων ἰδίως ἐξ αὐτῶν, ὅσοι ἔχουν τεθῆ εἴτε πρὸς υπεράσπισιν τῶν ἀδικουμένων, εἴτε, μολοντί ἄγραφοι, φέρουν ἀναμφισβήτητον ὄνειδος εἰς τοὺς παραβάτας των.»<sup>1</sup>

Ἡ ἀγέρωχη υπεράσπιση τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσονομίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων που συγκροτοῦν τὴ συνείδηση τοῦ ἀληθῶς πεπαιδευμένου πολίτη δεν συνιστᾶ βεβαίως ἓνα “σωβινιστικόν”, κατὰ τὰ μέτρα τῶν σημερινῶν οπαδῶν τῆς πολιτικῶς ὀρθῆς ἀντίληψης, κήρυγμα. Ἀντιθέτως, ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλὴ βάση πάνω στην ὁποία στηρίζει ὁ συνειδητός πολίτης τὴν αυτοπεποίθησιν που του ἐπιτρέπει νὰ δημιουργεῖ μιὰ κοινωνία που σέβεται τὸν ἄλλο, που εἶναι ἀνοικτὴ σε ποικίλες πολιτιστικὰς ἐπιδράσεις καὶ εἶναι δεκτικὴ στο διαφορετικόν.

Ἀξίζει, ἐπίσης, νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ ἀξία ἐνός λαοῦ καὶ ἡ ἀξία μιᾶς γλώσσας δεν μετριέται μὲ τὸ πόσοι τὴ μιλᾶνε, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κατὰ πόσο εἶναι πολιτισμικὰ μεγάλῃ, πόσες ἐκφραστικῆς, δηλωτικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς δυνατοῦτες ἔχει. Ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι ἡ μόνῃ ἐυρωπαϊκῇ γλώσσῃ που γράφεται ἐπὶ 3500 χρόνια καὶ μάλιστα 2400 χρόνια μὲ τὴν ἴδια ὀρθογραφία! Εἶναι χαρα-

---

<sup>1</sup> Θουκυδίδου Ἱστορία, μετάφρασις Ἐλευθερίου Βενιζέλου (χ.χ). βιβλίον Β', Σειρά: Βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήνα: Ἑλληνικὸς Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμός, σσ. 272-273.

κτηριστικό ότι στο πρόγραμμα «Ίβυκος» αποθησαυρίστηκαν 3.800 συγγραφείς, 12.000 συγγράμματα και 99 εκατομμύρια λέξεις της γλώσσας μας<sup>1</sup>. Μάλιστα, κάποιοι υποστηρίζουν ότι οι Η/Υ προχωρημένης τεχνολογίας δέχονται ως 'νοηματική' γλώσσα μόνον την Ελληνική, ενώ τις άλλες γλώσσες χαρακτηρίζουν ως «σημειολογικές».

Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι δύο κορυφαίοι ποιητές μας, ο Σεφέρης το 1963 και ο Ελύτης το 1979, στην ομιλία τους κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ συναντώνται ακριβώς στο σημείο που ισορροπεί τη δικαιολογημένη περηφάνια για το ιστορικό βάθος της γλώσσας μας και του πολιτισμού μας με τη σεμνή αναφορά στη μικρή χώρα που κληρονόμησε τον ανεκτίμητο αυτό πλούτο.

Αναφέρει ο Σεφέρης, το 1963: «Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά, κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο, πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες.»<sup>2</sup>

Και ο Ελύτης το 1979: «Μου δόθηκε, αγαπητοί μου φίλοι, να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνο από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, πρόκειται για μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση, αντιστοιχεί και στην υλικό-πνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου... Εάν η γλώσσα αποτελούσε απλώς ένα μέσον επικοινωνίας, πρόβλημα δεν θα υπήρχε. Συμβαίνει όμως να αποτελεί και εργαλείο μαγείας και φορέα ηθικών αξιών. Προσκτάται η γλώσσα στο μάκρος των αιώνων ένα ορισμένο ήθος. Και το ήθος αυτό γεννά υποχρεώσεις. Δεν πρέπει να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος 25 αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας αιώνας, που να μην γράφτηκε ποίηση στην Ελληνική γλώσσα. Να το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα Ελληνική ποίηση»<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> Βλ. <http://www.tlg.uci.edu/about.html>

<sup>2</sup> Σεφέρης, Γ., Ομιλία στη Στοκχόλμη, *Δοκίμης Β'*, Ίκαρος, σ. 159 (από την ομιλία κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ, 1963)

<sup>3</sup> Ελύτης, Οδ., Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης, *Εν λευκώ*, Ίκαρος, σσ. 325-327.

Αναγνωρίζουμε άραγε σήμερα αυτό ακριβώς το υψηλό ήθος στα λόγια των δύο μεγάλων ποιητών μας; Βλέπουμε την παιδευτική αξία που έχει η συνομιλία του νεοελληνικού ποιητικού λόγου με το ιστορικό βάθος της γλώσσας μας, ή μήπως μεταμοντέρνες περί «πολιτικώς ορθού» απόψεις καλύπτουν με τον θόρυβο που προκαλούν, τη φωνή αυτών που με το έργο τους υπηρέτησαν όχι μόνον τον τόπο τους αλλά τον πολιτισμό και τον άνθρωπο;

Αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντικό είναι για το μέλλον του ανθρώπινου πολιτισμού να διαφυλάσσουν μέσω της παιδείας τους μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα, τον πνευματικό τους πλούτο και να το κάνουν όχι με το πάθος ενός φιλάργυρου, ούτε με την αλαζονική έπαρση του ανώτερου αλλά με τη γενναιοδωρία αυτού που εκ περισσεύματος καρδιάς προσφέρει αυτό ακριβώς που διαθέτει, εκείνα δηλαδή τα πνευματικά αγαθά που συναδελφώνουν πραγματικά τους ανθρώπους;

**Μήπως ήρθε η στιγμή, η παιδεία και ο πολιτισμός να αποτελέσουν τη βάση κάθε σχεδιασμού που θα αφορά το μέλλον κάθε τόπου;**

Κατά τον Αλέξανδρο Δελμούζο<sup>1</sup>, αν θέλουμε να δημιουργήσουμε ορθή νεοελληνική παιδεία, πρέπει να μελετήσουμε τη νεοελληνική πραγματικότητα και να στηρίζουμε την παιδεία απάνω της, την «παιδεία που θέλει να κάνει το άτομο ικανό να ζήσει άνετα και δημιουργικά στον τόπο του και να εργαστεί για τον πολιτισμό του». Όχι τον οποιονδήποτε πολιτισμό αλλά έναν ορισμένο πολιτισμό με τη γλώσσα του, την επιστήμη, την τέχνη του, τη θρησκεία, τα τεχνικά μέσα, τα ήθη και τα έθιμά του. Και όλα αυτά να στηρίζονται σε μια αγωγή που βασικό της γνώρισμα θα είναι το «εθνικό χρώμα», αφού τα στοιχεία που κλείνει μέσα της η ψυχή του κάθε ατόμου και απάνω τους θα στηριχθεί η παιδεία για να εκτελέσει το έργο της «είναι γέννημα και θρέμμα της εθνικής ομάδας και του πολιτισμού της». Τις περισσότερες αξίες του πολιτισμού που δίνουν τροφή, περιεχόμενο και μορφή στις λειτουργίες της ψυχής, που μ' αυτές ανασταίνεται και πλουτίζει ολόκληρος ο ψυχικός κόσμος του ατόμου, ή τις έχει δημιουργήσει το εθνικό σύνολο ή τις έχει αφομοιώσει και ποτίσει με τη δική του ψυχή, με το δικό του χαρακτήρα»<sup>2</sup>.

Επομένως, Κυρίες και Κύριοι, στην εποχή του νόμου των αριθμών και της εμπορευματοποίησης των πάντων, του φόβου του ανθρώπου για την επιβολή των δυνάμεων που δεν καταλαβαίνει, όπως είναι οι δυνατότητες της νέας τεχνολογίας, ευλογίας και κατάρας μαζί, της κυριαρχίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της διαφήμισης, έχουμε ανάγκη όχι τον «πολιτισμό της εικόνας και της φενάκης», αλλά τον πολιτισμό του πνεύματος και της ανθρωπιάς.

---

<sup>1</sup> Παπανούτσος Ευάγγ. 1978, *Α. Δελμούζος*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, σσ. 16-17.

<sup>2</sup> Οπ. παρ.

Η επιστροφή, λοιπόν, στις ανθρωπιστικές αξίες που άρδευσαν την πολιτισμική μας παράδοση και ο δημιουργικός διάλογος με τα διδάγματά τους είναι η «ακριβή» ελπίδα για ένα φωτεινότερο μέλλον της παιδείας μας και είναι ελπιδοφόρο ότι τείνει να συνειδητοποιηθεί διεθνώς πως η παιδεία και ο πολιτισμός, η ανθρωπιά και η αίσθηση του ωραίου, πρέπει να αποτελέσουν τη βάση της ανθρώπινης εξέλιξης, γιατί μοναδικής αξίας παγκόσμιο ιδανικό μπορεί να αποτελέσει μόνο ο «καθολικός ανθρωπισμός.»

Παρ' όλα αυτά και μολοντί η γνώση θεωρείται αναλώσιμη, με ένα συνηθισμένο κύκλο απαξίωσης (οι «επίσημες» εκθέσεις μιλάνε για έναν κύκλο 5-7 χρόνων) στους δεκαέξι (16) δείκτες ποιότητας για την εκπαίδευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν συμπεριλαμβάνεται η ιστορία, η λογοτεχνία, οι ανθρωπιστικές επιστήμες. Επομένως, «καταλαβαίνει κανείς τη τεράστια «χρησιμότητα» ενός σχολείου που με τις γνωστές ενστάσεις και αντιφάσεις προσπαθεί να μεταδίδει και να παράγει ένα μη εργαλειακό λόγο, γνώσεις που συνιστούν αυτό που θα λέγαμε ανθρωπολογικές σταθερές: μια τράπεζα μνήμης όπου κατατίθενται «ξεχασμένες αλήθειες» και κυκλοφορούν αξίες άχρηστες για των καιρών τα χρηματιστήρια»<sup>1</sup>.

Στο σημερινό, λοιπόν, παγκοσμιοποιημένο σύστημα, όπου ουσιαστικά δεν υπάρχουν σύνορα και όπου οι απότομες και ραγδαίες μεταβολές και εξελίξεις είναι σχεδόν καθημερινό φαινόμενο, η εθνική ύπαρξη ενός λαού και η διασφάλιση της πολιτιστικής του ιδιαιτερότητας και ταυτότητας εξαρτάται από την ποιοτική και υψηλών στόχων και προδιαγραφών παιδεία. Η στέρεα γνώση και καλλιέργεια της γλώσσας του θα αποβεί μια δύναμη αντίστασης μπροστά στην γενική και απειλητική ισοπέδωση που διαφαίνεται στον ορίζοντα. Με την βαθιά γνώση της γλώσσας μας, που είναι ένα ζωντανό κομμάτι του πολιτισμού μας και της παράδοσής μας μπορούμε να σταθούμε πατώντας γερά μέσα στον συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο που καθημερινά αναθεωρεί τους στόχους του και επαναπροσδιορίζει τις αξίες του, γιατί η γλώσσα είναι, όπως προαναφέραμε, μια δύναμη μορφωτική, φορέας επικοινωνίας αλλά και πολιτισμικών αξιών. Ειδικά σήμερα στο πλαίσιο της καλλιέργειας της γλωσσικής παιδείας θα πρέπει να δοθεί έμφαση και στην εκμάθηση ξένων γλωσσών. Κατ' αυτό τον τρόπο οι μαθητές μας θα αναπτύξουν τους ορίζοντές τους και θα μπορούν να επικοινωνούν με άλλους πολιτισμούς, να δοκιμάζουν καινούργιες ιδέες και πρακτικές να συγκρίνουν το δικό τους με το ξένο, να έχουν δυνατότητα επιλογών και να μην νιώθουν την μειονεξία του αποκλεισμένου πολιτισμικά ανθρώπου.

---

<sup>1</sup> Αλεξίου Βασ. 2004, Οι ανθρωπιστικές σπουδές μπροστά στο «σύνδρομο του Φαέθοντα»: Ακροβατώντας ανάμεσα στη μονολογικότητα και την πραγματοποίηση, στο *Οι ανθρωπιστικές σπουδές στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, 2003, σεμινάριο 31, ΠΕΦ, Μεταίχιμο, σσ. 18-19.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι υψηλή γλωσσική παιδεία σημαίνει και ποιότητα παιδείας και εκπαίδευσης, που είναι επιτακτικό αίτημα των καιρών μας. Σήμερα που ο άνθρωπος κρατεί στα χέρια του τη δυνατότητα της ολοκληρωτικής καταστροφής του πλανήτη, κάτι που δεν το είχε σε άλλες εποχές, αντιλαμβανόμαστε ότι η ποιοτική εκπαίδευση και η παιδεία προβάλλει ως ανάγκη, ως ελπίδα και παραμυθία της κουρασμένης ανθρωπότητας, που καθημερινά βιώνει την ανασφάλεια.

## Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Αλεξίου, Βασ. 2004. Οι ανθρωπιστικές σπουδές μπροστά στο «σύνδρομο του Φαέθοντα»: Ακροβατώντας ανάμεσα στη μονολογικότητα και την πραγματοποίηση, στο *Οι ανθρωπιστικές σπουδές στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, 2003, σεμινάριο 31, ΠΕΦ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Blackledge, D., - Hunt, B. 1995. *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Έκφραση.
- Dewey, J. 1980. *Εμπειρία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδ. Γλάρος.
- Elsner, W. E. 2000. *Αναλυτικά Προγράμματα και Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών*. Επιμ.: Χ. Θεοφιλίδης – Α. Κουρτέλλας. Λευκωσία.
- Giroux, A. H. Okt. 1989. Education Reform in the Age of George Bush: Rethinking the Reform of the Past Decade. *Education Digest*.
- Homeri *Ilias*. 1931. Oxford: Clarendon Press.
- Raivola, R. 2006. Finish education-a model for other OECD countries. Στο *Πρακτικά Συνεδρίου: Σύγχρονοι προβληματισμοί στην Εκπαίδευση με αφορμή το παράδειγμα της Φινλανδίας*. Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Sizer, Th. Febr. 1990. Lessons from the Trenches. *U.S. News and World Report*.
- Thucydides *Historiae*, 1967. Oxford: Clarendon Press.
- Unesco. 1999. *Εκπαίδευση, ο θησαυρός που κρύβει μέσα της*. Αθήνα: εκδ. Gutenberg.
- Βαϊκούση, Δ.- Βεργίδης, Δ. 2003. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Στο *Εκπαίδευση και Πολιτισμός*. Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.-ΥΠ.ΠΟ., Γ.Γ.Λ.Ε.
- Δαμανάκης, Μ. 1999. Θεωρητική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης των ελληνοπαίδων εξωτερικού. Στο *Παιδεία Ομογενών. Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις*. Μ. Δαμανάκης (επιμ.). Ρέθυμνον: Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.
- Εκπαίδευση και Πολιτισμός*. 1995. Πρόγραμμα Μελίνα. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.-ΥΠ.ΠΟ., Γ.Γ.Λ.Ε.
- Ελύτης, Οδυσσέας. 1995. Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης. Στο *Εν λευκό*. Αθήνα: Ίκαρος, Δ' έκδοση.
- Θουκυδίδου Ιστορία Επιτάφιος, μετάφρασις Ελευθερίου Βενιζέλου (χ.χ.)*. Βιβλίο Β'. Σειρά: Βιβλιοθήκη των Ελλήνων. Αθήνα: Ελληνικός Εκδοτικός Οργανισμός.
- Μισιά, Ζ.Κ. 2002. *Η εκπαίδευση της αμάθειας* (μτφρ. Α. Ελεφάντη). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1994. *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα – Εκτιμήσεις και Προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ο Επιτάφιος θρήνος*, (χ.χ.). Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Χαράλαμπος Αγγελόπουλος.
- Παΐζης, Ν. 2006. Γιατί είναι απολύτως αναγκαία η πολύτεχνη επιμόρφωση των δασκάλων σήμερα. Πρακτικά Συνεδρίου: *Η Τέχνη και ο Πολιτισμός ως ευέλικτο στάδιο διαθεματικών προσεγγίσεων*. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων. 2003. *Οι ανθρωπιστικές σπουδές στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, σεμινάριο 31. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παπανούτσος, Ε. 1978. *Α. Δελμούζος*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Σεφέρης, Γιώργος. 2003. Ομιλία στη Στοκχόλμη. *Δοκιμές*. Τόμος Β'. Αθήνα: Ίκαρος. Η' έκδοση.
- Τσολάκης, Χρ. 1995. *Από τα γράμματα στη γλώσσα. Πορεία προς τον επικοινωνιακό λόγο*. Εκδ. Βάνιας.
- Χορκχάιμερ, Μ., Αντόρνο, Τ. 1986. *Διαλεκτική του διαφωτισμού* (μτφρ. Ζ. Ζαρίκας), Αθήνα: Ύψιλον.